

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye ve Özbekistan'da Yazılan Romanlarda 'Ankara Savaşı'

Fatma Açık**

Öz

Edebî eserlerde geçmiş, çok farklı yaklaşımlarla, bazen çelişkili yorumlarla ele alınır, tarihî olayların toplum üzerinde meydana getirdiği olumlu ve olumsuz etkileri göz önüne serilmeye çalışılır. Yazarlar tarihten aldıkları malzemeyi çağdaş anlatı düzleminde inceleyerek kurmacayı meydana getirirler. Dolayısıyla eserin tarihî gerçeklikle örtüşmesi de gerekli görülmebilir. Bu çalışmada Mehmet Samih Fethi'nin *Timur*, Oktay Tiryakioğlu'nun *Devlerin Savaşı Yıldırım Bayezid ve Timurlenk*, İbrahim Hakkı Gündoğdu'nun *Bozkırın Son Atlısı Timur*, Dünder Alp'in *Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk*, Erol Toy'un *Azap Ortakları 1, 2*, Xurshid Davron'un *Sohibqiron Nabirasi yoki Mitti Yulduz Qissasi* ile *Amir Temur O'g'lining O'limi*, Yevgeni Berezikov'un *Buyuk Temur 1*, Muhammed Ali'nin *Ulug' Saltanat 1., 2., 3., 4. Kitob*, Buriboy Ahmedov'un *Amir Temur* adlı eserleri Ankara Savaşı'na bakış açısı yönünden incelenmiştir. Savaşın çıkış nedenleri ve sonrasını Özbekistan ve Türkiye sahasında yazarlar farklı şekillerde yorumlarken; savaşın gerçekleştiği yer, şekil ve sonuç bakımından ortak kanaate sahip oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Çağdaş Özbek romanı, Cumhuriyet devri Türk romanı, Emir Timur, Yıldırım Bayezid, Ankara Savaşı.

* Geliş Tarihi: 16 Kasım 2021 – Kabul Tarihi: 04 Mart 2022

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Açık, Fatma. "Türkiye ve Özbekistan'da Yazılan Romanlarda 'Ankara Savaşı'." *bilig*, no. 104, 2023, ss. 1-26.

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü – Ankara/ Türkiye

ORCID: 0000-0002-3972-0799

fatmaacik1@gazi.edu.tr

Giriş

Tarihî olaylar, sanatçıların eserlerinde sıklıkla müracaat ettiği bir kaynaktır. Dolayısıyla tarihî roman ve hikayelerin gelişimini dönemsel olarak inceleyen çalışmalar sayıca çok olmasına rağmen, farklı yazarların bir tarihî olay veya kişi hakkında yazdığı eserler hakkındaki incelemelere daha az rastlanmaktadır. Yıldırım Bayezid ve Emir Timur genel Türk tarihinin iki önemli karakteridir. Ankara Savaşı ve sonuçları günümüzde dahi güncelliğini muhafaza ettiğinden, bu savaşın edebiyat, tarih ve aktüalite içinde kazandığı bağlama tarihî roman penceresinden bakılabileceği ve bu bakış açısıyla Bayezid ve Timur'un edebî eserlerdeki konumunun izah edilebileceği düşünülmüştür.

Bir dönemin gerçekliğini anlatmak, bilgi vermek, nesnel olmak gibi nitelikleri olması düşünülen tarih, tarihçinin yorumuyla yazıldığı için öznelikten tamamıyla kurtulamaz. Bu nedenle Çelik'in tespit ettiği gibi; “Vesikalarla oluşturulmuş tarih dışında, her an ispatlanabilecek bir geçmiş söz konusu değildir” (51). Bu bağlamda kişi, olay, zaman ve mekân gibi romanı meydana getiren unsurların birebir tarihten alınmasıyla bir kurgu oluşturulabilir. Yazarlar temel gerçeklerden sapmadan, boşlukları hayal gücüyle doldurabilir. Ancak edebî eserlere dair değerlendirme yaparken “edebiyatın gerçeği”yle “kurmacanın gerçeği”ni göz önünde bulundurmamayı unutmamak gerekir.

Argunşah (440); “Tarihî roman yazarının işi, tarihi yorumlamak, canlandırmak hatta tarihçinin sorumluluk alanı içerisinde görülmeyen birtakım boşlukları da hayal dünyasının yardımıyla doldurarak tamamlamaktır.” cümlesiyle tarihî romanın sınırlarını çizer. Bunun tamamlandığı şekilde veya benzer şekilde olması gerekir. Dolayısıyla tarihî romanlarda gerçekler kurulmaya, düzenlenmeye, eksiltmeye uğrasalar da göndergelerinin reel olduğu kabul edilir ve bu metinlere uygulanacak her türlü sahilik işlemi meşru sayılabilir. Burada dikkate alınması gereken husus gerçekte olan deneyimin, tanıklığın kötüye kullanılmasıdır. Yazar, hikâyesini kurarken tarihî olayları konu olarak alsa da yapıbozumuna uğratabilir, sahte olgular yaratıp, gerçek dışı yaşam kesitlerini varmış gibi gösterebilir. Bütün bu yapıntı karakterine rağmen ölçüt, yalan ya da gerçek değil inşa edilen evren bağlamında anlatılanların tutarlı olup olmadığıdır. Bu çalışmada tarihimizin önemli olaylarından biri olan Ankara Savaşı ve onun iki kahramanının farklı coğrafyalarda nasıl ele alındığı incelenmiştir.

Timur ve Bayezid Konulu Eserler

Emir Timur'un ölümünün ardından geçen altı yüzyıl içerisinde onunla ilgili Batı'da beş yüzden fazla Doğu'da dokuz yüze yakın eser kaleme alınmıştır. Bu kitaplar daha çok tarihçiler tarafından kaleme alınan ilmî eserlerdir. Ancak siyaset bilimi ve edebî alanda da birçok eser ortaya konmuştur (Ubeydullaev 5).

Edebî eserler arasında İngiliz Hilda Hookham'ın *Tamburlaine the Conqueror* romanı, Charles Saunders'in *Tamerlane the Great*, Edgar Allan Poe'nin *Tamerlane and Other Poems* şiir kitabı, Pakistanlı Muhammed İlmas'ın *Emir Timur Köregen* romanı, Özbek Asqad Muxtor'un "İnsanga Qulluq Qiladurmen", Urfon Otajon'un "Humoyun Qabul" hikayeleri, Xurshid Davron'un "Bibi Xonim Qissasi yaki Tugamagan Doston", Shuhrat Muso'nun "Oy Yig'lagan Tun" hikayesi, Ozod Mo'minov'un "Buyuk Amir Temurning Yoquti" qissasi vb. sıralanabilir.

Bu çalışmaya konu olan eserlerin tespitinde öncelikle Timur'u doğrudan ve başkahraman olarak konu olan romanların değerlendirilmesi ve Özbekistan ile Türkiye'de yayımlanmış eserler olması temel kıstas olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda "Tematik İnceleme"nin malzemesi olarak; Mehmet Samih Fethi'nin *Timur*, Oktay Tiryakioğlu'nun *Devlerin Savaşı Yıldırım Bayezid ve Timurlenk*, İbrahim Hakkı Gündoğdu'nun *Bozkırın Son Atlısı Timur*, Erol Toy'un *Azap Ortakları 1, 2*, Dünder Alp'in *Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk*; Xurshid Davron'un *Sobibqiron Nabirasi yoki Mitti Yulduz Qissasi*, ile *Amir Temur O'g'lining O'limi*, Yevgeni Berezikov'un *Buyuk Temur 1. Kitob* (1996), Muhammed Ali'nin *Ulug' Saltanat -1,2,3,4. Kitob* ve Buriboy Ahmedov'un *Amir Temur* adlı eserleri seçilmiştir.

Tematik inceleme bölümünde Ankara Savaşı'nın nedenleri, cereyanı ve sonuçları detaylı bir şekilde ele alınmış ve yazarların belirlenen temalar dâhilinde bu şahsiyetleri nasıl ele aldıkları ifade edilmiştir. Çalışmada romancıardan hangilerinin Timur ve Bayezid ile Ankara Savaşı'nın nedenlerini yeniden yaratıma tabi tutarken doğru ya da yanlış bir tutum sergilediği konusu üzerinde durmaktan ziyade durum tespiti yapıp bu iki hükümdarı ve savaşı nasıl ele aldıkları analiz edilmiştir.

Yıldırım Bayezid ve Emir Timur'a Bakış

Timur algısı ile ilgili kaynak eserleri Farsça tarih yazıcılığı galiplerin anlatımı, Arapça tarih yazıcılığı mağlupların anlatımı olarak ikiye ayırmaktadır (Alan'dan akt. Suçıklar 18). Bu bağlamda algının, yazarın bakış açısına göre nasıl değişebileceğine veya galip ve mağlup iki taraf arasındaki algı farkını ortaya konulmasında bilhassa iki hükümdarın özelliklerinin incelenen romanlarda verilmiş tarzı aşağıda gösterilmiştir.

Bayezid: Özbek yazarların gözünden Bayezid'e baktığımızda genel olarak olumsuz bir tablo ile karşılaşırız. Özellikle Ahmedov ona "Yıldırım" unvanının verilmesini görmezden gelerek, fetihleri 'takdir' şeklinde yorumlanmıştır.

İbn Arabşah'ın yazdığına göre Bayezid Han cesur ve adil padişahlardan biri olmasına rağmen, huzursuz ve sabırsızdır. Allah'ın takdiri ile Karamanlıların topraklarını ele geçirmiş, Karaman Beyi Alaaddin'i katlettirmiş, iki oğlunu esir almıştır. Menteşeoğulları ve Saruhunluların topraklarını da zaptetmiştir. Balkanlar'dan Azerbaycan'a kadar sınırlarını genişletmiştir. O kazandığı zaferlerden dolayı o kadar kendini beğenir hale gelmiştir ki, hiç kimseyi beğenmez olmuştur. (538)

Yazara göre, Bayezid mağrur ve devlet adabından yoksun biridir. Ahmedov daha ileri giderek fetihleri istila olarak değerlendirmiştir:

Lakin merhum Sultan Murat'ın yirmi dokuz yaşına basan cesur oğlu Bayezid devletin başına geçer geçmez Sırbistan'ı ele geçirdi.

"Sultan Bayezid babasının ve dedesinin baskıncılık siyasetini devam ettirdi. Devam ettirdi değil, belki onlardan bir adım öne geçti. 1393-1396 yılları arasında Bulgaristan, Makedonya ve Teselya'yı eğemenliği altına aldı, Mora ve Macaristan'a kadar uzandı oradaki şehirleri ve köyleri yağmaladı, harap etti. (531)

Ahmedov'a göre Bayezid yıkıcılığının yanında uzağı gören bir komutan da değildir. Timur'un ne kadar akıllı bir devlet adamı ve komutan olduğunun da farkında değildir:

Bayezid Han doğuda Emir Timur tehdidini dikkate almadı. ...Emir Timur'u barış ve huzur, dostluk ve işbirliği hakkında sözlerle kandır-

mak için münasip hediyelerle, selamlarını içeren bir mektubu Şem-siddin Feridun Bey ile gönderdi.

Sahipkıran Hazretleri bu sözlere inanmadı. İnanmış gibi yaptı. (531)

Türkiye sahasında ise Bayezid'e bakış yazarlara göre değişmektedir. Tiryaki-oğlu, onu tüm dünyanın tanıdığı bir padişah, asker olarak göstermektedir. Ayrıca Bayezid, Timur'un en büyük rakibidir:

Batılı bir hudut devleti olan Osmanlılar ve genç padişahları Yıldırım Bayezid'in ondan korkmadığını biliyorduk. Herkes biliyordu. Yedi denizin ve yedi karanın insanları kadar, yedi göğün mevcudatı da bundan haberdardı. Nispeten yetersiz süvari, piyade ve teçhizat yapısına rağmen, genç Türk'ün Niğbolu'da kazandığı zaferle birlikte eriştiği nihaysiz itibar, Timurlenk'in 'Tek Hâkim' planlarını bozuyordu. (89)

Yazar, genç olmasına rağmen Bayezid'in yakın gelecekte çok büyük bir güç haline geleceği ve Timur'un şanını gölgeleyeceği kanaatindedir.

Karakoyunlu da Bayezid'i sağlam yapılı, geniş kanatlı ve orta boyutlu avcılıkta mahir kızıl şahine benzeterek güçlü bir portre çizmiştir:

Beyaz dediğiniz kuş, aslında kızıl şahindir. Yanlış hatırladın... Kızıl şahin Rumeli'nin çocuğudur. Kanatlarını çırpışında özlem vardır.

... Derin nefes almış kızıl şahinden çekiniz efendim... Önleminizi alın; ama korkmayın. (198)

Gündoğdu; "İstişareyi severdi. Türk büyüklerini birçok kez toplamıştı. Ancak bunca görüşten içine sinen iyi bir fikir çıkmadı. Bu onu kahrediyordu. Bu yüce milletin kaderi onun ellerindeydi. ... İyi biliyordu ki Timur için her yol mubahtı." (430-431) cümleleriyle Bayezid'i milletin kaderini düşünen bir lider; Timur'u güvenilir bir insan olarak telakki etmiştir. Aşağıdaki cümlelerde ise iki kardeş arasında geçecek savaştan dolayı Bayezid son derece müteessirdir: "Yıldırım'ın gözleri dolmuştu. O cihada göre tasarlanmış bir hakandı. Onun düşmanı kafir olmalıydı. O Karamanlılarla, Germiyanoğullarıyla yaptığı mücadeleyi en kansız atlatmanın yollarını aramıştı. Ama şimdi karşısında söz dinlemez biri vardı." (Gündoğdu 432).

Toy ise her yönüyle olumsuz bir hükümdar tablosu çizer. Onu fitneci; "... durmaksızın kardeşini fitler babasına" (1. Cilt 314), kardeş katili; "Biz başımızda, eli kanlı birinin bulunmasından sıkıntı duyuyoruz." (1. Cilt 322), gözü kara; "Bir gece karanlığı yarıp, düşmanın arasından sıyrılarak, kalenin kapısına kendisi ulaşıyor. Bir akıncı için bulunmaz yürek, yenilmez bilek derim buna. Ama, bir hakan için, tehlikeye ayağıyla varmaktadır." (1. Cilt 324), öfkeli; "öfkesine egemen olamıyordu..." (1.Cilt 355) cümleleriyle tasvir etmektedir.

Timur: Türkiye sahasında Timur portresi yazarlara göre değişiklik göstermektedir. Karakoyunlu onu; "Eğlenirken, eşlerinin yanında uysal bir karakter olarak çizilen Timur, olumsuz bir durum sezindiğinde/haber aldığı anda yanındaki herkesin korkudan titrediği bir fırtınaya dönüşmektedir." (46) cümlesiyle evde yumuşak tabiatlı, savaş meydanlarında son derece sert bir karakter olarak tasvir etmektedir.

Şakir (372-384), Timur'u yaman ve bileği kolay kolay bükülmeyen bir savaşçı olarak okurun karşısına çıkarır. Ancak yazara göre Timur tam bir zalimdir: "Kaşgar ülkesinin Hanı, Kamereddin isimli bir Türk asilzadesi idi... Kamer Han, Timur gibi sert iradeli bir müstebit olmadığı için kendisini muhitine çok sevdirmişti." (120).

Tiryakioğlu, Timur'u; "Bu sade ve sadeliği içinde haşmetli adam..." (91) veya "Gösterişsiz kaftanı ve ayı kürkünden keçe başlığı altında aynı anda hem tevazu hem de azamet timsaliydi adeta." (88) cümleleriyle yüceltir. Ancak savaşlar söz konusu olduğunda Timur'un farklı bir yüzünü ortaya koyar:

'Emirdir, Nureddin!' diye sert bir sesle konuştu. 'Civardaki tüm kuyuları zehirleyecek, içinde oturulabilecek tek bir hane, tanesinden faydalanılacak tek bir ağaç bırakmayacaksınız. Depoları, binaları, sarnıçları yıkacak, irili ufaklı tüm akarsuların yönünü değiştireceksiniz. Bundan böyle, en deneyimli kervancıların dahi ıssızlığına tahammül edemeyeceği bir ölüm sessizliği bırakacaksınız geriye! (267)

Tiryakioğlu'nun çizdiği bu korkunç tablo yazarın kurmacanın sağladığı imkanlar doğrultusunda olmadığını Dukas, İbn Arabşah ve Khalkokondyles'i tanık gösterebiliriz. O dönemde 120.000'in üzerinde nüfusuyla kalabalık bir şehir olan Sivas'ı Timur ele geçirdikten sonra Khalkokondyles'in aktardığına göre burada yaşayan bir tek canlı bile Timur'un öfkesinden kaç-

mamıştır. Dukas da; Timur birçok çukur kazdırdı. Şehrin ileri gelenlerini domuz bağına benzer bir şekilde bağlattı ve hepsini bu çukurlara attırdı. Çukurların üstlerine ise önce tahtalar döşetti sonra toprakla kaplattı. Böylelikle hemen ölmeyecekler ve daha uzun süreler acı çekeceklerdir (akt. Yılmaz 468) diyerek zalim bir hükümdar portresi çizmiştir.

Toy'un gözünde Timur da Bayezid kadar öfkeli ve kan dökücüdür: “Timur ki, egemenliğini salt kan üstüne kurmuştur. Döktüğü kan, uçurttuğu kelleler anlatılmakta dört bir yanda...” (1. Cilt 277). Toy; İskender, Oğuz, Atilla, Cengiz gibi harp oyunlarını bilen, savaş esnasında sadece kendi ordularını yönetmeyen, rakibini de çok iyi tanıyan ve yaptığı manevralarla savaşıacağı rakibini de yöneten, neresinden vurursa öldüreceğini, neresinden vurursa yaralayacağını baştan bilen bundan dolayı da yenilmesi imkânsız bir cihangirin karşısında olduğuna inanır.

Düşmanıyla öyle uyum içinde hareket edeceksin ki, ikiniz de birbirinizin temposuna hayran olacaksınız. Sanki gerdek dansı gibi... Okşar gibi saracaksın. Tam sana yaslanacağı noktaya geldiğinde, ahengi değiştirir gibi değişeceksin ve tutup yere vuracaksın... (1. Cilt 111-112).

Yazara göre, Timur çok iyi bir kumandan olmasına karşın Bayezid'den farklı bir karakter değildir:

İlk komutanlığından bu yana, görenek haline getirmişti. Askerini onlar sezinlemeden denetler. Herkes uykudayken uyanıktır, Timur ... Herkes iş yaparken, yanibaşında sezinler o'nu ... Ordusu ne denli büyük, cephesi ne denli geniş olursa olsun ... Her asker bilir ki Timur, kendisiyle omuz omuza vuruşmaktadır (1. Cilt 269-270).

Savaşta iyi askerler kadar bilgiye de gerek vardır. İstihbarat, Timur'un çok önem verdiği bir konudur. Bu hususu Şakir; “Timur'un her tarafta, her çeşit casusu olduğu için, ihtimal ki beni de Timur tarafından gönderilmiş bir casus zannedebilirsiniz.” (136) veya “Casuslarını bizzat seçen ve onların çehreleriyle isimlerini zihnine nakşeden Timur...” (171) yahud “Moğol ordusunun muvaffakiyet sırlarından biri de, düşmanını iyice tarassut etmek ve ona göre tertibata girişmekti.” (314) cümleleriyle ortaya koyar.

Özbekistan sahasında Timur çok iyi bir insan ve komutan olarak tasvir edilir. Ahmedov; “Büyük Timur, yüce şahsiyet, zeki, tedbirli ve hiç birşeyden

korkmayan cesur bir adam" (535) diyerek onun zekasına, cesaretine vurgulamıştır.

Özbek yazar Muhammed Ali, Timur'u; "korkusuz, mert, akıllı, insafli, dindar biri" (1. Kitap 121) diyerek farklı bir karakter olarak okuyucu karşısına çıkarır: "İleri görüşlü, mülayim, tok sesli, yüksek sesle, acele etmeden, ahenkli bir konuşma tarzı vardı. Kur'an okurken sesi insanı etkilerdi." (1. Kitap 10). Berizekov, Muhammed Ali, Davron ve Tiryakioğlu onun dindar biri olduğunda hemfikirdir.

Bezerikov'a göre Timur, tüm savaşlara Allah'ın rızasını kazanmak için ve dualarla çıkar. Yazar, onun cihat emrini yerine getirdiği kanaatindedir: "Sevidler Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" diye yüksek sesle tekrarlanan Emir Timur'un sofrasında neler oluyor." (311).

Muhammed Ali kendisine düşmanlık edenleri bile affeden bir Timur portresi çizer:

Sahibkıran esirlere göz attı. Farklı yaşlarda insanlar, genci var, yaşlısı var... Bunlar suçsuz... Suçlular gibi cezalandırılmalı mı! Fakat... Eğer onlara ceza verilirse, canlarını savaş meydanında hiçe sayan askerlerin, niçin düşmanlarımız sağ kaldı, diyerek isyan edecekleri ortada. "Katledilsinler" diye ferman buyursam öte tarafta ulu Şeyhülislam Efendi'nin; "Askerleriniz Hirat halkına zarar vermesin!" şeklindeki nasihati var. Üstelik kullara canı Allah bahşetmiş, niçin ben alayım canlarını? Alacaksa Allah alsın! İşte bu düşünceler içindeydi Sahibkıran....

İki ateş arasında kalan Emir Timur aniden kâtibine dönüp şöyle bir emir yazdırdı: "Gaffette kalmayın, şehir halkından her kim dışarı çıkmayıp evinde kalırsa, canı bağışlanacak! Eğer evinden çıkıp Emir Timur'un askerlerine saldırırsa cezalandırılacak! (2. Kitap 278-279)

Ancak yazar 3. Kitapta Fethi gibi düşünür ve Timur'un ikinci oğlu Ömer Şeyh Mirza'nın ölümünü metanetle karşılamadığını, oğlunun ölümünden dolayı halkı şiddetle cezalandırdığını yazmıştır:

Şimdi görürler günlerini! Kale yerle bir edilsin. Mardin de içindeler de yok edilsin. ... Acımayın! Emir Timur'un kararı kesindi.

Ömer Şeyh Mirza'nın ölümünde Harmatur Kalesi'ndekiler değil, belki Mardinliler de suçlu düşüncesindeydi. (347)

Berezikov ise onun sebepsiz yere kan dökmediği düşüncesindedir: “Bunlar suçsuz insanlar değil, dökülen kan suçsuzların değil.” (168). Davron ise sadece anlaşmanın imkânı kalmadığı durumlarda Timur'un savaşmayı seçtiğini yazar (33). Onun iyi bir kumandan olduğunu Atatürk'ü şahit göstererek vermeye çalışır:

Emir Timur'un bu fazileti hakkında Osmanlı Türklerinin XX. asırda yetiştirdiği büyük evladı Mustafa Kemal Atatürk şunları söylemiştir: “Bence, dünyaya gelmiş en büyük kumandan Timur'dur. O hiçbir savaşa körü körüne girmemiştir. Her savaş öncesinde çok dikkatli bir şekilde ve uzun uzun hazırlık yapmıştır. (83)

Romanların başarısı bir bakıma kurgusal dünyada canlandığı “roman kişisi”ne bağlı iken tarihi romanlarda “roman kişisi” bilinen, tanıdık simalar olması hasebiyle yazarların işi zorlaşır. Ancak romancı bu tarihi kişiyi kurgu sanatı içinde yeniden canlandırma yoluna gider. Bu canlandırmada ideolojik bakış açısı hakimse söz konusu şahsiyetler ya yüceltilir ya da kötülenir. Bu çalışmada özellikle Timurla ilgili her iki durumla yani aşırı yüceltme veya kötüleme unsuruyla karşılaşmaktayız.

Özbek yazarlar ve Toy ideolojik bir yaklaşımla onu yüceltirken; Türk yazarlar daha gerçekçi bir Timur portresi çizmiştir. Bayezid ile ilgili ise yüceltme durumu söz konusu değilken Toy'un ideolojik bakış açısından dolayı onu kötülemeyi seçtiği görülmektedir.

Ankara Savaşını Hazırlayan Nedenler

Türkiye sahasından bakıldığında Tiryakioğlu'na göre Bayezid'in fetihleri, başarısı Timur'u rahatsız etmiştir:

İhtiyar Türk-Moğol hakanı Timur, aynı kanı ve inancı paylaştığı bu genç refikinin yıldızını, daha fazla yaşlanmadan söndürmenin peşine düşmüştü. Bunun için son yıllarda Türklüğünden ziyade Moğolluğunu ön plana çıkarmak için kurmay kadrosunun hemen tamamını Moğol kumandanlarla yenilemişti. (89)

Tiryakioğlu, Uzunçarşılı'nın (307) Timur Osmanlı iktidarını içeriden zayıflatmak amacıyla isyan etmeleri için Akkoyunlu hâkimi Karayölük Os-

man Bey ile Erzincan Emiri Mutahharten'i kendi tarafına aldığı, onlara bazı siyasî vaatlerde bulunduğunu tespitini savaşın nedenlerinden biri olarak gördüğünü şu cümlelerle ifade etmiştir:

Orta Asya Türk toplulukları üzerinde büyük nüfuza sahip Timurlenk'in başta Özbekler, Kırgızlar, Tatarlar ve Kazaklar olmak üzere tüm Türkî kabileleri, Osmanlılar üzerine daimi bir kıskırtmaya tabi tutmasını da yadırgamıyorduk. Ortak inanışları dahi ihtiyar fatihin bu tutumuna mani olmuyordu. İslamiyet'in Orta Asya'da yayılmasında büyük hizmetleri bulunan Timurlenk'in Osmanlıları, Batı'daki muazzam gaza faaliyetlerine rağmen, merkezini kaybetmiş, başkalaşmış, yozlaşmış ve melezleşmiş gösterme çabaları, Türkî halklar üzerinde galip geliyordu. (89)

Tiryakioğlu'na göre bu savaşın asıl müsebbibi Timur'dur:

Bu noktada uzlaşmaz davranan taraf ilk bakışta Ulu Hakan'ın tüm isteklerini reddeden Yıldırım Bayezid gibi görünse de, yanında bunca zaman geçirdikten sonra Kanju ve ben dahi, gerçekte mutabık kalınması imkânsız tekliflerle hasmını sıkıştırmaya çalışan Timurlenk olduğunu anlamıştık. (238)

Fethi de Tiryakioğlu kadar açık bir şekilde yazmasa da Timur'u suçlar:

Bize öyle geliyor ki Timur kendi otağı önünde atının üzengisini öpen üç beyin, o hürmetkâr buselerle Sivas trajedisini ve o trajediden de feci olan Ankara Savaşı faciasını yarattıklarını hissetseydi, edebilseydi onları güler yüzle kabul etmezdi; sözlerine kıymet vererek bazı teşebbüslere girişmezdi ve geri alınması zor adımlar atmazdı. (253)

Tarihi kaynaklara göre de Timur'u Osmanlı Devleti üzerine yürümeye teşvik edenler arasında Erzincan Emiri Mutahharten, Akkoyunlu Beyi Karayö-lük Osman, Osmanlı karşısında topraklarını kaybeden diğer Türk beylikleri, özellikle Karamanoğulları Beyliği gösterildiğini (Yücel 39) görmekteyiz.

Fethi, savaşın nedeninin iki hükümdarın hırsları olduğunu şu cümlelerle okuyucuya aktarır:

Daima ileri gitmeye alışan o iki arslan, hemcins olmalarına rağmen, birbirini rakip saydılar, uzun uzun birbirlerinin kuvvetini ölçtüler ve

tesadüften hoşnut olmayarak, ileri gitme hırsından da vazgeçmeye-
rek boğuştular. (253)

Toy'un Osmanlı'ya bakışı sömüren, devşiren, taht için kardeşini bile katleden zalim bir devlet şeklidir. Bu nedenle ikisinin savaşında yazar Timur'dan yanadır. Ancak savaşın çıkış nedeni dikkate alındığında müsebbibin Timur olduğunu; "Adımıza hutbe okutmasını ve ülkesinde hüküm sürmesini bildirdik. Bayezid, buyruğumuzu dinlemedi" (2. Cilt 354) cümleleriyle dolaylı yoldan söyler. Toy, Bedreddin'in dilinden savaşın nedenlerini şöyle sıralar:

Timur istese durabilir mi? Egemenliğin ve sömürünün set tanımaz şartı değil mi O'nu buralara itekleyen? Başarı kazandığına göre, ne durdurabilir? Gidecek... Yenilinceye ya da yeni bir hedef buluncaya yürüyecek yolunun üstünde. Ta ki, Anadolu ve Urumelinde çapul olanağı kalmamasın. (1. Cilt 298)

Ona göre Timur açgözlülüğünden dolayı, Bayezid de uzağı görememesi nedeniyle suçludur: "Haksızlık... Size bunu söylersek, Bayezid Bey haklı duruma gelebilir. Oysa bizim gözümüzde ikiniz de haklı değilsiniz." (1. Cilt 365)

Bayezid'in Timur'u tanımaması, ona biat etmemesi savaşın nedenidir. Tiryakioğlu da biat meselesine yer vermiş, uç beyi olarak gördüğü Bayezid'in hükümdarlık davası gütmemesini anlamsız bulduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

Ama onun gibi küçük bir uçbeyinin, bize çoktan biat etmesi gerekmez miydi? Bunu beklemek bizim hakkımız değil midir? Şimdiye çoktan babalı oğullu olur, yediğimiz içtiğimiz ayrı gitmez, cihadı Frengistan'ın en uzak uçlarına kadar yayabilirdik... Bu Yıldırım çocuğun, bize karşı bunca dik durması caiz değildir. Günahıdır, vebaldir. Bir iki savaş kazandı diye, kendini yenilmez, karşı konulmaz bir güç olarak görmek bir uçbeyine yaraşır mı? Ataları yüce İlhanlı'nın uçbeyleriydi, o da eninde sonunda bizim uçbeyimiz olmayı kabul edecek elbette. Hükümdarlık davası da neyin nesidir oğullar?... Hilatimizi giyer, kılıcımızı kuşanırsa ne âlâ, gayrı evladımdır ve koruyucu elim daima üzerindedir. (109-110)

Gündoğdu, farklı bir yaklaşımla; "İnanıyordu ki batı onu hararetle çağırıyordu. Alınması gereken devletler alınmıştı. Sıra birliğin son halkasına gel-

mişti. Son ve en büyük halkası” (425); savaşı sadece Timur'un Türk birliğini sağlama idealine bağladığını görmekteyiz.

Özbekistan sahasından bakıldığında; Timur'un müslüman ve Türk toplulukları ile savaşmasının tek nedeni birliği sağlamaktır. Ahmedov'a göre Bayezid'in kibri, birleşmenin önündeki en büyük engel ve savaş nedenidir:

Sultan Ahmed, Bayezid Han ve ben aslında kardeşiz. Maalesef kıskançlık onların aklını başından almış. ... Üçümüz- Bayezid Han, Sultan Ahmed ve biz- birlik olsak, onların doğuya güçleri yetmez. Eğer birbirimize düşman olup savaşırsak, onlara gün doğar, kötü niyetlerini hayata geçirirler. Ne yazık bunu Bayezid Han ve Sultan Ahmed anlamıyor?! Anlamayıp, gözleri gururdan, kibirden kapanmış. (379)

Ahmedov biraz daha ileri giderek Timur'un “Turancılık” idealini gerçekleştirmek için savaştığını, hatta; “Timur, Timur! Bin defa diz çöktürmekle, başka bir ulusla birlik kurabilir misin? Yok, yok, neler söylüyorsun. O, bunların hepsini ‘Turan’ için yaptı.” (400) iddiasında bulunur.

Muhammed Ali Türk birliğinin yanında Timur'un cihan hakimiyeti düşüncesi ile Bayezid'le savaştığı düşüncesine yer verir: “...İki Tanrı olsa dünyanın işleri karışır. ...Timurbek'in gönlünden de buna benzer, yeryüzünde bir tane Sultan olmalı, ikincisi fazla mı düşüncesi geçmekteydi.” (1. Kitap 24). Muhammed Ali'deki yeryüzünde bir sultan olmalı düşüncesine Ahmedov'da da rastlamaktayız:

-Yıldırım Bayezid Han'ın da Emir Timur'un da karakterinde, birinde çok diğerin de az olsa da cihan hakimiyeti düşüncesi vardı. Böyle bir durumda ‘iki koçun kafası bir kazana sığmaz’ atasözünde olduğu gibi, iki kılıç da bir kına sığmaz. Buna rağmen Timur alttan aldı, felaketi önlemek için Bayezid'e birçok kere elçi gönderdi, inatçı adamı insafa davet etti. (537)

Benzer bir düşünce Gündoğdu tarafından da şöyle dile getirilmiştir: “Bu küçük dünyada iki hükümdara yer yok. Bunu da o bilsin.... Bağlılığını bildir, ağabey olduğumu kabul et.” (447).

Gündoğdu, Timur'un Türk töresinde Doğu'nun merkez olması hasebiyle Batı'dakilerin ona biat etmesi gerektiği düşüncesine yer verir. Osmanlı'yı itaat ettirme iddiası ile yola çıktığını şu cümlelerle açıklar:

Ben doğunun hükümdarıyım. Ben, Çağatayları, Altınordu'yu ve İlhanlıları kendime bağlayarak doğunun hakimi oldum. Türk töresine göre doğu ağabeydir, diğerlerine de ona boyun eğmek düşer. Zaten hemen hepsi boyun eğdi. Bir sen kaldın. (451)

Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf'u ve oğullarından birini isteyerek aslında savaşı kaçınılmaz kılan Timur olmasına rağmen Ahmedov, Bayezid'i uzlaşmaz olarak gösterir:

Bayezid Han'a söyleyin, bu kadar kalabalık bir ordunun onun memleketine girdiği takdirde, halka ve şehirlere vereceği zararı düşünüp ızdırap çekiyorum. En iyisi, düşmanlığı bir tarafa bırakıp, Kara Yusuf'a gerekeni yapsın. Ayrıca oğullarından birini bize göndersin, biz onu kendi oğlumuz gibi yetiştirelim. Rum memleketini ise Bayezid Han'a verelim. (545)

Karakoyunlu'ya göre, Berkuk'u elinden kaçırmanın öfkesi ile Timur'un gözünü Yıldırım Bayezid'in ülkesine dikmesi kaçınılmaz olur. Hazırlıklar sürerken yazar, Timur'un devlet anlayışı hakkında bilgi verir. "İdrak ve izan" kelimelerinin birinin doğru adımlar atabilmede, isabetli karar vermede; diğerinin ise ölçüyü kaçırmadan adaleti elden bırakmadan tebayı yönetmede ne kadar önemli olduğu belirtilir. "Zulüm de adalet de onun savaş anlayışından uzak olmayan kavramlardır." (46) cümlesiyle Timur'un bir özelliği daha ortaya çıkar, o da savaşın şartları neyi gerektiriyorsa onu uygulamasıdır.

Tiryakioğlu da Timur'un bile isteye Bağdat, Mısır, Osmanlı ve Karakoyunluların liderlerini önce birbirlerini yakınlaştırdığını sonrasında da aralarına nifak tohumları ektiğini belirtir:

Bağdat Hâkimi Ahmet Celayir, Mısırlı küçük hükümdar Berkuk, Karakoyunlu Kara Yusuf ve Osmanoğlu Yıldırım Bayezid arasındaki dörtlü ittifakı uzunca bir süre neden görmezden geldiğime akıl erdirmeniz güç olmaz. Beni herşeyden gafil bilmelerini temin ettiğim bu sözde hükümdarların arasındaki gizli çekişmeyi ilk günden itibaren nasıl kıskırttığımı da o zaman daha sarahatle kavrayabilirsiniz. (108)

Tiryakioğlu'nun söyleminin tarihi gerçeklerle uyuştuğunu Barthold'un (19) Timur'un, Bayezid'in Anadolu'daki hareketlenmeleri takip etmeyişiğini kendi aleyhine kullandığı tespiti ile delillendirebiliriz.

Gündoğdu'ya göre Ankara Savaşı, iki kardeşin birbiriyle kesişen büyük imtihanıdır ve savaşa neden olanlar da her ikisinin etrafını saran üçüncü şahıslardır. Yazar, Timur ve Bayezid'in karşılaşmasına geniş yer verdiği romanda savaş öncesi birbirlerine yazdıkları mektupları Bayezid'in dilinden şöyle aktarır:

Diplomasi dilini o güne kadar hiç kullanmayan Timur, o gün de lafını sakınmamıştı. ...Mektubu tehdit doluydu. En önemlisi mektup, bir kardeşten çok Rum diyarı hükümdarına yazılmıştı. Evet o günlerde Anadolu'ya Rum diyarı deniyordu. Ama bu dilde önemli imalar gizliydi. Yani bizim olmaktan çıkmışsın, sen kendini ötekileştirmişsin ve ben seni yeniden kendine döndürmeye geldim gibi bir anlama sahipti. (432)

Mektupta;

Bil ki, biz kudret ve iktidarımızla insanlık aleminin en büyük kısmını hâkimiyetimiz altına almış hükümdarız. Biz bu hâkimiyeti tek başımıza yaptık. Senin gibi bize babamızdan miras yoluyla ülkeler kalmış değildir!... Aklını başına devşir ve Ahmet Celayir ile Kara Yusuf'u hemen topraklarından kov ve bana gönder. (Gündoğdu 433-434)

diyerek küçümsemesine dikkat çektikten sonra Yıldırım'ın öfkeyle çok sert kaleme aldığı cevabî mektubun ilk cümlesine yer vermektedir: "Ey Timur denen kuduz kafir, soysuz köpek!" (436) diye başlayan bir mektuba karşılık Timur'un; "Sen kendini Allah yolunda cihat eden büyük hükümdar, bizi ise sadece kan döken kafir saymışsın." (439) cümlesiyle başlayan mektubu gelir.

Bayezid sonrasında daha usturuplu bir mektup gönderir: "Zamanın cihan sultanı olan Timur Köregen, Sivas'a yerleşmeyi bizim Tebriz'e varmamıza benzeterek acayip kıyaslamada bulunmuşsun." (439) diyerek hitap şeklini hükümdarlara yaraşır şekilde düzeltir. Ancak; "Bizimle anlaşır, özür dileyen bir ifade ile cevap verirsen aramızda dostluk ve sevgi olur." (440) şeklinde uzlaşmadan uzak bir cevap alır.

Gündoğdu, Timur'un dilinden Osmanlının özünden uzaklaştığını, Batı hayranlığı ile gözlerinin körleştiğini ve bu savaşın gözlerini açmaları, kendine gelmeleri için bir uyarı olduğunu belirtirken öte yandan "bela" kelimesi ile Timur'a karşı olumsuz yaklaşımını sürdürür:

Derler ya: 'Bir musibet bin nasihatten evladır.' Hatta derler ya: 'Hayır bildiğinizde şer, şer bildiğinizde hayır vardır'. İşte koca Yıldırım, şu gördüğün ben, şer gördüğün hayırım aslında. Beni Tanrı sizin başınıza uyanasınız diye bela gönderdi. (445)

Davron bu savaşı talihsiz bir olay olarak değerlendirir:

Biz yine Türk halklarının acı dolu tarih sayfalarından biri hakkında hikâyemize başlayalım. ...İki yıl önce Timur ve Bayezid arasında başlayan mektuplaşmalar arttı. Şam seferinde iken Timur yine bir mektup gönderdi ve Bayezid'den kendisine iteat etmesini istedi. Buna cevap olarak Bayezid "Kimin kime tabi olacağını savaş belirlesin, ben hazırım- yazdı. (256)

Yazara göre Bayezid uzlaşmacı bir tavır sergilememiştir ve savaşın kazananı olmamıştır. Ancak, kendisine sığınan birini iade etmenin Osmanlı geleneğine uygun olmadığı ayrıca oğullarından birinin rehin olarak göndermenin ve Timur'dan gelen hilatı giymenin açıkça Timur'a tâbi olmayı kabul etmek olduğundan (Aka, *Timur* 149) yola çıkarsak Davron'un söylemi tarihi tespitlerle örtüşmemektedir.

Ahmedov da romanında mektuplara yer vermiştir. Timur'un; "...mektupta fazla söze ve laf yarıştırmaya gerek yok. Memleketlerimizin esenliği ve halkın durumunu düşünüp Sultan Hazretleri ile barış anlaşması yapıp, dostluk ve kardeşliğimizi sağlamlaştırmaya hazırız." şeklindeki teklifine Bayezid'in; Malumunuz "Türkler şan şöhret sahibi kahramanlıkta tektir. Ulu dedem Ertuğrul 300 atlı asker ile 10 bin kişilik putperest Moğolu yenmiştir." (539) diyerek kibirle barış teklifini reddetğini yazar. Timur'un Kara Yusuf ile Sultan Ahmed Celayir'in müslümanlar arasına nifak sokan iki fitneci olduğu ve isyan ettikleri için kendisine teslim edilmeleri yolundaki mektubuna Bayezid'in; "Eğer gelmezsen, karıların üç kere boş olsun! Eğer sen gelir de ben gelmezsem benim karılarım üç kez boş olsun." (Ahmedov 538-539) şeklindeki cevabının bir sultana yakışmadığı kanaatini bildirir.

İncelenen romanlarda mektuplara atıfta bulunan kısımlar savaşın nedenleri konusunda okuyucuya bilgi vermesi açısından önemlidir. Ankara Savaşı öncesi Timur'la Bayezid arasındaki mektuplaşmalar tarihî kaynaklarda mevcuttur. Daş'ın (142) çalışmasında yer alan dört mektubun tercümesi romanlarla karşılaştırıldığında Özbek yazarların Timur'un lehine ekleme ve çıkarmalar yaptığı görülmektedir.

Ankara Savaşı

Tiryakioğlu, "Timurlenk'in genel mevcudu altı yüz elli bine ulaşmış yeryüzü kaldırmaz ordusunun" (282) yanında Timur'un galibiyetini Bayezid'in, "harp hiledir" düşüncesinden çok uzak olmasına bağlamıştır: "Gaziler Sultanı Yıldırım Bayezid Han, ömrü boyunca sınıksız yapıştığı o mertlik prensibinden zerrece ödün vermediği için" (313) yenilmiştir.

Toy'a göre savaşın başlamasıyla Timur gibi tecrübeli, savaş taktiklerini çok iyi bilen bir komutanın karşısında Bayezid'in yapabileceği bir şey yoktur. Yazara göre, iyi bir satranç ustası olan Timur'un karşısında taktik hataları yapan Yıldırım'ın, rakibinin tuzağına düşmemesi mümkün değildir:

Yiğitlik, kişilerin savaşında önemlidir. ... Teke tek vuruşmada yasak alan, yanlış alan nice iş varsa, savaşta geçerlidir (1. Cilt 101).

Tedbirsizliğinin cezasını da esir düşerek öder. Timur, esirine kötü davranmaz. Onu bir konuk gibi ağırlar. Toy, kaybedenin hataları üzerine Timur ve Bayezid'i uzun uzun konuşturur.

Ahmedov, İran-Turan Savaşları ile Ankara Savaşı'nı mukayese eder; "Öyle bir savaş oldu ki, bir zamanlar Farslar ve Türkler arasında olan savaş bunun yanında oyun gibi kaldı. Rüstem ü İsfendiyar savaşı bunun yanında önemini yitirdi." (545-549) diyerek bu savaşın hepsinden daha şiddetli geçtiğini belirtir. Ancak yazar, tarihi kaynaklarda yer alan (İbn-i Arabşah 308; Hoca Sadettin Efendi 267) Tatarların, Mentеше ve Saruhan Beylerinin saf değiştirmesine, Germiyan kuvvetlerinin kaçmasınının savaşın kaderini belirlemede önemli bir rol oynadığına yer vermemiştir.

Ankara Savaşı Sonrası

Gündoğdu, savaşın kaderini kahramanca mücadele edenlerin değil, saf değiştiren askerlerin belirlediğine inanmaktadır. O, Bayezid'in esir olarak Timur'un huzuruna çıkarılış sahnesini şöyle kurgulamıştır:

Bre gafil, Yıldırım huzuruma böylesine getirilecek bir hükümdar mı? Tez kırın o kafesi, tez kırın zincirleri! Tez kırın. Kırının. Kırın. Kırının...

Koca Hükümdar huzurumuza hoş geldin. Böyle olmamalıydı. Kusura bakma. Sen bana bu zaferi sunan kardeşimsin. Misafirim olman ve yanımda bulunman benim için bir şereftir. (505)

Gündoğdu; “Bir Türk hükümdarını yakalamakla Türk milletine hizmet mi edilirmiş! ...Ben inanıyorum ki böyle bir zafer Türk milletine fayda getirmeyecektir. Biz çok yanlış bir yol çizdik.” (512-513) cümlelerinde ifadesini bulan pişmanlıklarla romanını sonlandırır. Yazar, Bayezid'in nasıl öldüğünden çok bu ölümün Timur üzerinde bıraktığı etkiye yer verir: “Ne olduysa Yıldırım'dan sonra oldu.” diye düşünmeden kendini alamıyordu. O gitti; lakin giderken üç sevdiğimi de aldı.” (543) cümleleriyle Timur'un üzüntüden kendini kaybettiğini yazar.

Tiryakioğlu, Bayezid'in esir olduğu günlerde çadırında sürekli namaz kıldığını ve dua ettiğini belirtir. Hasta olmasına rağmen Bayezid'in ölümünü tedaviyi kabul etmemesine bağladığını; “İlk başından beri gizlediği, onu sessizce ölüme götürebilecek bir yarası vardı. Acil olarak müdahale edilmesi şarttı ancak gönderilen tüm hekimleri geri çevirmişti Hünkâr. Ölmeye mi karar vermişti?” (314) satırlarından anlamaktayız.

Ey âlemin yakıştığı, cihanın önünde titrediği Gaziler Sultanı yiğit delikanlı,” dedi ağır ağır, “hele gördün mü şimdi nice oldu? İnat etmek kime hayır getirdi? Şimdi tüm bu yıkımın sorumlusu ben miyim sen misin? Ne olurdu bizi büyük bileydin de baba oğul gibi geçinip gideydik? Ne olurdu tuğumuzu, kılıcımızı, hilatimizi kabul etseydi de Allah yolunda fisebilillah mücadelemize devam etseydin? (319- 320)

Tiryakioğlu'nun yukarıdaki satırlarından Timur'un Bayezid'i suçlayan tavrının savaş sonrasında da devam ettiğini anlamaktayız. Yazar, Bayezid'in ölümünü, esir düşen askerlerini ve eşini bırakması talebine karşılık Timur'un; “Senin olan bana helaldir. Malın malım, askerinin esirim, haremim de haremimdir.” (323) diyerek reddetmesine; Bursa, Kütahya, İznik, Konya, Aksaray, Akşehir'in yakılıp yıkılması sonrası verilen ziyafetlerde başköşede oturtulmasının yarattığı üzüntüye; son olarak da “Timurlenk'in emriyle yapılan demirden bir kafesin Yıldırım Han'ın çadırı önüne bırakılmasına” (324-325) bağlar. Tiryakioğlu da Gündoğdu gibi Bayezid'in ölümünden

sonra Timur'un pişmanlık duyduğunu ve onunla arasına nifak sokan kişileri idam ettirerek cezalandırdığını yazar.

Toy, Bayezid'in nasıl öldüğüne yer vermez, ancak; "O, tutsaklıktan sekiz ay sonra, Akşehirde mi öldü? Yoksa, daha Sungurtekin başından aşağı ağla sardığı zaman mı?" (1.Cilt 20) sözleriyle ölümünü yanındakilerin ihanetine bağlar. Toy, esir olarak Timur'un karşısına çıkarıldığı sahneyi Özbekistan sahasındaki yazarlar gibi tasvir etmektedir:

Sungurtekin, otağın kapısına geldiğinde Yıldırım'ın bedenine dolanan ağı çıkardı. Kapının yanında durup, eğildi yeniğin önünde.

-Buyrun hakanım Başbuğumuz sizi bekler.

...Yıldırım, Sungurtekin'in eğilmesinde alayların tümünü bulmuşçasına acı acı baktı. Sonra başını dikerek, ağır adımlarla otağdan içeri girdi. Timur, ilk adımında tahtundan kalktı. Onunla birlikte adımlaymaya başladı...

-Feleğin işini görüyorsunuz Bayezid Bey ... Dünyayı, sizin gibi bir körle, bizim gibi bir topala bırakmakta. (1. Cilt 415-416).

Davron, esir olarak huzuruna getirilen Bayezid ile Timur'un karşılaşmasını Toy'un bakış açısıyla verir:

Hoş geldiniz, Sultan Bayezid! dedi Timur ve Sultanı çadırına davet etti, ikramda bulundu. ... İki Türk hakanı – biri gam dolu, ikincisi teselli etmeye uygun söz bulma gayretinde, sessizce kaldı. (270)

Yazar, Bayezid'in kafese konulmasını; "Kemik fiktirü hastalığına yakalanmasından dolayı at üzerinde duramadığını bunun için eğerin etrafının çevrildiğini", yani onun attan düşmemesi için alınmış bir tedbir olarak gösterir. Davron, Bayezid'in intihar ettiğini düşünmektedir. Bu düşüncesini; "Rum hükümdarı keder ve eleme dayanamayıp yüzüğünün içindeki zehri içti ve uzun acılardan sonra 9 Mart 1403'te Perşembe günü Akşehir'de vefat etti" (276) diyerek belirtir.

Ankara Savaşı'nın yıkıcı etkileri Türk tarihçilerin yanı sıra Bizans kaynaklarında da yer almaktadır. Dukas'ın iddialarına göre;

Timur geçtiği her yerde asmak, yakmak ve canlı canlı mezara koymak gibi ağır işkenceler uygulayarak Bursa'ya geldi. Bursa'yı ve çev-

resini yağmaladıktan sonra Frigia'ya geçti. Burada bulunun bütün köyleri de yağmaladıktan sonra Edremit ve Asos'u geçerek Bergama'ya geldi. (akt. Yılmaz 475)

Büyük bir yağma ve yıkım hareketi gerçekleştiren Timur ve ordusu iddiasına Fethi (34, 72) ve Şakir'in (89) romanında rastlamaktayız. Bu bağlamda her iki yazarın romanlarında tarihî gerçeklere diğer yazarlara göre daha çok yer verdiğini söyleyebiliriz.

Aka (*Timur* 37-38), Halaçoğlu (211), Uzunçarşılı (327) ve Yücel'in (137) Timur, Beylikleri canlandırarak, Anadolu'da bir süre daha parçalanmış bir yapının hüküm sürmesine neden olmuştur tespitiyle örtüşen fikirler ileri sürer. İki Türk hükümdarının birbirini rakip görmesinin yarattığı sonuçları, Fethi şu cümlelerle özetlemiştir:

İki büyük Türk hükümdarının birbirini yok etmeye çalışması acıklı bir şeydir. Eğer onlar uzun bir tartışma devresi geçirdikten sonra karşı karşıya gelip de çarpışmasalardı, dost geçinselerdi, dil ve din birliğinin emrettiği kardeşlik görevlerini anlasalardı, tarihin seyri bambaşka olurdu. Evet iki Türk hükümdar boğaz boğaza gelmeselerdi, İstanbul'un Türkleşmesi yarım asır evvel vaki olacaktı ve Fatih'in orduları Anadolu'da değil Macaristan'da, Almanya'da dolaşacaktı. Aynı zamanda Timur Çin ülkesini ele geçirmiş ve oradaki Türk halklarını canlandırmış bulunacaktı. (251)

Davron, savaşın farklı bir boyutunu "insan" üzerinden yıkımını vermeye çalışır:

Gün batımı ile dünyanın düzenini bozan fırtına dindi. ...Bu geniş meydana nereden çıktığı belli olmayan bir gölge cesetlerin arasında zorlukla ilerliyordu. Bulutların arasından parlayan ay ışığının üzerine yansımaları ile gölgenin sahibi ortaya çıktı. O, oğlunun cesedini arayan bir anne-Türk anası idi. Onanın gözlerinden akan damlalar ayın ışığında parlıyordu. O, oğlunun adını söylüyüyor, sevgi sözleriyle onu arıyordu. Onun bu sözleri birbiriyle savaşan, can alıp can veren her iki taraf askerlerine çok aşına idi. Zavallı ananın dilinden dökülen sözler iki tarafın da anladığı bir dilden- Türkçe- idi. Aynı dili konuşan, fakat hükümdarları uzlaşmadığı, aynı dilde konuşmadığı için birbirlerine ok atmış askerler gözlerini yummadan kulak-

larının işittiği ana feryadı, uzaklarda kalan anaların isimlerini anıp, can verdiler. (271)

Aynı milletin birbiriyle savaşmasının acısını dile getiren Davron, ülkesini işgal eden belki de oğlunun ölümüne sebep olan yaralı askeri kurtarma gayreti içine giren annenin duygularına şu sözlerle yer verir:

...Ya Rabbi, onlar iki damla su gibi birbirine benziyor! Ama ana inleyen bu askerin kıyafetinden onun Türkistanlı olduğunu anladı. Bir zamanlar atalarının yaşadığı Türkistandan... Eve götürüp kıyafetini değiştirmek gerek! Yoksa komşuları onu öldürür. Yarası ağır, fakat Tanrı'nın izniyle yaşayabilir. Zavallının anası şimdi ne yapıyordu. (271)

Ahmedov ise özür dileyen bir Bayezid tablosu çizerek romanını sonlandırır: "Bu işte hatalıyım, Sahipkıran Hazretlerinin dediklerini yapmadığım için cezalıyım. Eğer affederlerse, işlediğim suçu unutulursa, ben ve oğullarım yaşadığımız müddetçe ona tabi oluruz." Bu özrünün sonunda Timur'un ona ülkesini bağışlayıp memleketine gönderdiğini yazar. Ancak Bayezid'in Bursa'ya gitmeyip Akşehir'de kaldığını, orada vefat ettiğini söyler: "Bayezid Han o dönem başkent olan Bursa'ya gitmedi. Akşehir'de hastalandı ve merhum Şeyh Mahmud Hayran'ın dergâhında dokuz ay yaşadı. Orada Hicri 805 yılında, Şaban ayının 14'ünde Perşembe günü vefat etti." (552).

Görüldüğü üzere Bayezid'in esaret hayatında yaşadıkları hakkında tarihi kaynaklarda ve romanlarda birçok farklı görüş mevcuttur. Özbek yazarlar, Timur'un Bayezid'i kafese kapatmamış olduğunu, ona esir gibi değil bir Türk büyüğü gibi davrandığını ve ölümünü bazıları daha önceki rahatsızlığına bazıları da kendini zehirlediğine bağlarken; Bayezid'i de kibir ve gururuna kapılmakla, devlet ileri gelenlerinin nasihatlerini dinlememekle suçlarlar.

Sonuç

Anadolu birliğini sağlama yolundaki gayretleri ve Balkanlar'daki fetihleri ile dikkat çeken Bayezid ile Maverünnehir'den Hindistan'a, Horasan'dan Şam'a uzanarak Asya ve Avrupa'yı egemenliği altına almaya çalışan Timur neden karşı karşıya geldi? Bunun kime/lere faydası oldu? Her iki hükümdar hakkında yazılan ilmî veya edebî eserlerde bu sorulara cevap arayışı dikkat çekicidir. Ankara Savaşı'nın Anadolu Türklüğünün tarihi açısından sonuç-

ları oldukça olumsuzdur. Osmanlıların Anadolu'da kurduğu siyasî birlik dağılmış ve devlet "Fetret Devri" denilen iç savaşlar sürecine girmiştir. Bizans üzerindeki Osmanlı baskısı kırıldığı gibi Yıldırım Bayezid'in oğulları Bizans ile anlaşarak büyük tavizler vermişlerdir.

Bu çalışmada incelenen romanlarda Cihan imparatoru olma iddiasında olan Timur ve Bayezid'in hâkimiyet sahalarının Doğu Anadolu'da kesişikten sonra onları Ankara Savaşı'na kadar sürükleyen nüfuz mücadelesinde Özbekistan sahasında Bayezid suçlu gösterilirken, Türkiye sahasında hem Bayezid hem de Timur suçlanır. Özbek yazarlar Timur'un savaşın önüne geçmek için çok uğraştığı şeklinde bir kanaate sahipken; Türkiye sahasında Timur mektuplarla görünürde barış istediğini dile getirirse de aslında Bayezid'in üzerine yürümek için bir bahane yaratmanın çabası içinde olduğunu bunu da Türk töresinde Doğu'nun lider, Batı'nın yardımcı görevini üstlenmesine bağlarlar. Bayezid'in bu vassallık durumunu kabul etmesi imkânsızdır. Fakat Timur yine de bu teklifleri ileterek Osmanlı üzerine yapacağı seferin sorumluluğunu Bayezid'e yüklemek ve seferine meşruluk kazandırmak niyetindedir.

Nedeni ne olursa olsun yazarlar, savaşın Osmanlı Devleti için tam bir bozgun olduğu konusunda hemfikirdirler. Hem fikir oldukları bir diğer nokta da Timur'un Anadolu'yu bir baştan bir başa geçtikten sonra ganimetlerle zengin bir şekilde Semerkant'a dönerken, arkasında Anadolu Türk birliğini temelinden sarsan bir siyasi manzara bıraktığı ve eskiden olduğu gibi Beyliklerin güçlendiği, onlardan arta kalan topraklarda ise Timur'a bağlılıklarını bildirmek şartıyla dört şehzadenin saltanat kavgalarını başlattıklarıdır.

Türkiye sahasında Timur algısının, yenik taraf olmaları nedeniyle menfi olması doğal olmasına rağmen Batılı kaynaklar kadar sert ve ağır ifadeler içermediği görülmektedir. Yazarların zaman zaman sert eleştirilerine rağmen Timur'un çeşitli uygulamalarını takdir ettikleri açıktır. Özbekistan sahasında ise Timur takdire şayan biridir.

Türkiye sahasında Bayezid algısının kahraman, cesur bir padişah olduğu şeklinde olumlu noktalarda toplanmış olmasına rağmen özellikle kişisel bazı özellikleri ve hataları nedeni ile eleştirilere konu edildiği görülmektedir. Benzer bir yaklaşım Özbek sahasında da mevcuttur.

Özbekistan sahasında kaleme alınan bu eserlerdeki güçlü, korkusuz, adil ve cihangir Timur portresinin tasviri Özbek halkının yeni devletin geleceğine inancını arttırmak için parlak bir geçmiş yaratma hissiyatı ile açıklanabilir. Aynı zamanda Rusların Türkistan tarihini yeniden yazdığı¹ ve oluşturduğu Özbek etnik kimliğinin tarihe bakış açısının önemli bir faktör olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye sahasında ise daha çok yazarların ideolojik arka planları iki hükümdarın tasvir edilmesini şekillendirmiştir diyebiliriz. Geçmişini yorumlamak, canlandırmak, birtakım boşlukları hayal dünyasının yardımıyla doldurarak tamamlayan tarihî romanlar beraberinde çoğu zaman bir takım millî veya ideolojik beklentilere cevap verme gayreti ile kaleme alınırlar. Bu açıdan bakıldığında yazarlarımızdan Toy, Ahmedov, Gündoğdu ve Davron tarihin açıklamada yetersiz kaldığı, tarihçinin de yorum yapmaya çekindiği durumlarda diğer yazarlara göre bir adım önde bulunduğu görülmüştür.

Tarihî roman yazarları tarihçi değildir; ancak tarihî bir konuyu ele alırken topluma ve tarihî gerçeklere olan sorumluluklarından dolayı dikkatli davranmaları gerekmektedir. Bu çalışmada ele alınan romanlarda bu hassasiyete az ya da çok dikkat edildiği görülmüştür. Ancak Özbekistan sahasında özellikle Davron'un, Türkiye sahasında ise Fethi'nin kurmaca dünyanın özgürlüğü içerisinde toplum nezdinde tarihin en önemli simalarının yanlış bir intiba ile yer etmesine yol açmamaya dikkat ettiklerini ve millî tarihe olan saygının zedelenmesine, geçmişle olan bağların sarsılmasına sebebiyet vermeyecek bir anlayışla Timur ve Bayezid'i ele aldıklarını söyleyebiliriz.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında yazarın herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Açıklamalar

1 30 Ocak 1954'te Taşkentte, Orta Asya ve Kazakistan tarihinin tetkiki için yapılan toplantıda, tarihçilerden, daha önce millî tarihleri hakkında yazdıkları eserleri yok edip, Sovyet görüşüne göre yeniden kaleme almalarını istemişlerdir. (bk. L. Adams, "Cultural Elites in Uzbekistan: Ideological Production and the State" The Transformation of Central Asia States and Societies from Soviet Rule Independence, Edited by Pauline Jones Luong, United States of America, 2004, s. 94)

Kaynaklar

- Aka, İsmail. "Timur." *İslam Ansiklopedisi*, 41. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, ss. 173-177.
- Aka, İsmail. *Timur ve Devleti*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2017.
- Argunşah, Hülya. "Tarihî Roman." *Türk Edebiyatı Tarihi*, 4. cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007.
- Barthold, Wilhelm. *Uluğ Beg ve Zamani*. Çev. İsmail Aka, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.
- Çelik, Yakup. "Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki, Tarihî Romanda Kişiler." *bilig*, no. 22, 2002. ss. 49-68.
- Çetin, Halil. *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*. Yeditepe Yayınevi, 2012.
- Daş, Abdurrahman. "Ankara Savaşı Öncesinde Timur ile Yıldırım Bayezid'in Yazışmaları." *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 15, 2014, ss. 460-481.
- Daş, Mustafa. "Bizans Kaynaklarında Timur İmajı." *Tarih İncelemeleri Dergisi*, vol. 20, no. 2, 2005, ss. 43-48.
- Erhan, Melike. "Osmanlı ve Timurlu Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı." *International Social Sciences Studies Journal*, vol. 5, no. 35, 2019, pp. 2528-2536.
- Halaçoğlu, Yusuf. "Ankara Savaşı." *İslam Ansiklopedisi*, 3. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Hoca Sadettin Efendi. *Tacü't Tevarih*. Çev. İsmet Parmaksızoğlu, Başbakanlık Kültür Yayınları, 1974.
- İbn-i Arabşah. *Acâibu'l Makdûr fî Nevâib-i Timûr*. Çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, 2012.
- Keskin, Mustafa Çağhan. "Çağdaş Kaynaklarda Ankara Savaşı Sonrası Bursa Sarayı'nın Yağmalanması." *Belleten*, vol. LXXVIII, no. 283, 2014, ss. 891-906.
- Khamraeva, M. A. "Ideology of independence and interpretations of image of Amir Temur." *ISJ Theoretical & Applied Science*, vol. 90, no. 10, 2020, pp. 27-31.
- Lukacs, György. *Tarihsel Roman*. Çev. İsmail Doğan, Epos Yayınları, 2016.
- Suçıkar, Tarkan. *XV-XVII. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı*. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2014.
- Togan, Zeki Velidi. *Umumî Türk Taribine Giriş*. Enderun Yayınları, 1981.
- Ubeydullaev, Shohruh Humoyuno'gli. *Muhammed Ali'nin "Ulug" Saltanat Üçlemesinde Edebî-Tarihî İlişkiler*. Yüksek Lisans Tezi. Özbekistan Millî Üniversitesi, 2014. <https://ansya.ru/health/lezma-uuida/pg-1.html> (Erişim tarihi: 8.10.2021).

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1972.
- Yılmaz, Murat. "Bizans Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, vol. 11, no. 60, 2018, ss.460-481.
- Yücel, Yaşar. *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

İncelenen Romanlar

- Ahmedov, Buriboy. *Emir Temur*. Toshkent: Abdulla Qadiriyy Nomidagi Xalq Merosi Nashriyoti, 1995.
- Alp, Dünder. *Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk*. Evereca, 2005.
- Berezikov, Yevgeni. *Büyük Temur. 1. Kitob*. Sharq Nashriyot-Matbaa, 1996.
- Davron, Xurshid. *Sohibqiron Nabirasi yoki Mitti Yulduz Qissasi*. Sharq Nashriyoti Matbaa, 1995.
- Fethi, M. Samih. *Timur*. Ankara: Panama Yayıncılık, t.y.
- Gündoğdu, İbrahim Hakkı. *Bozkırın Son Atlısı Timur*. Anemon Yayınları, 2016.
- Karakoyunlu, Yılmaz. *Serçe Kuşun Sonbaharı*. Doğan Kitap, 2010.
- Muhammed Ali. *Ulug' Saltanat – Jahongir Mirzo 1. Kitob*. Sharq Nashriyot-Matbaa, 2002.
- Muhammed Ali. *Ulug' Saltanat – Umarshayh Mirzo 2. Kitob*. Sharq Nashriyot-Matbaa, 2006.
- Muhammed Ali. *Ulug' Saltanat – Mironshayh Mirzo 3. Kitob*. Sharq Nashriyot-Matbaa, 2010.
- Muhammed Ali. *Ulug' Saltanat – Shohrux Mirzo 4. Kitob*. Sharq Nashriyot-Matbaa, 2013.
- Şakir, Ziya. *Timurlenk ve Üç Boz Atlı*. Akıl Fikir Yayınları, 2009.
- Tiryakioğlu, Oktay. *Devlerin – Yıldırım Bayezid ve Timurlenk- Savaşı*. Timaş Yayınları, 2014.
- Toy, Erol. *Azap Ortakları, I-II*. May Yayınları, 1973.

'Ankara War' in Novels Written in Türkiye and Uzbekistan*

Fatma Açık**

Abstract

In literary works, the past is handled with very different approaches, sometimes with contradictory interpretations. The positive or negative effects of the historical event on the society are tried to be revealed. Writers create fiction by infiltrating historicity in a way, by examining the fictional material they collect from there on the plane of contemporary narrative. Therefore, it may not be considered necessary to overlap with historical reality. In this study, "Timur" by Mehmet Samih Fethi, "Battle of Giants Yildirim Bayezid and Tamerlane" by Oktay Tiryakioğlu, "The Last Horseman of the Steppe Timur" by İbrahim Hakkı Gündoğdu, "Partners of Punishment 1, 2" by Erol Toy, "The Great Khan of Your Song Tamerlane" by Dündar Alp, Xurshid Davron's "Timur's grandson or Dwarf Star Story" and "The Death of Amir Temur's Son" and "Death of Emir Timur's Son", Yevgeni Berezikov's "Great Temur 1., 2", Muhammad Ali's "Great Reign 1, 2, 3", Buriboy Ahmedov's works named "Emir Temur" were examined in terms of his perspective on the Battle of Ankara. While the authors interpret the reasons for the outbreak of the war and its aftermath in different ways in the fields of Uzbekistan and Türkiye, it has been determined that they have a common opinion in terms of the place, shape and outcome of the war.

Keywords

Contemporary Uzbek novel, Republican era Turkish novel, Emir Temur, Yildirim Bayezid, Battle of Ankara.

* Date of Arrival: 16 November 2021 – Date of Acceptance: 04 March 2022

You can refer to this article as follows:

Açık, Fatma. "Türkiye ve Özbekistan'da Yazılan Romanlarda 'Ankara Savaşı'." *bilig*, no. 104, 2023, pp. 1-26.

** Prof. Dr., Gazi University, Gazi Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education – Ankara/Türkiye
ORCID: 0000-0002-3972-0799
fatmaacik1@gazi.edu.tr

«Битва при Анкаре» в романах, написанных в Турции и Узбекистане»*

Фатма Ачык**

Аннотация

В литературных произведениях к прошлому обращаются с самыми разными подходами, иногда с противоречивыми интерпретациями, пытаются выявить положительное и отрицательное влияние исторических событий на общество. Писатели создают художественную литературу, исследуя исторический материал в контексте современного повествования. Таким образом, можно не считать необходимым совпадение произведения с исторической реальностью. В этом исследовании «Тимур» Мехмета Самиха Фетхи, «Битва великанов Ёылдырыма Баязида и Тамерлана» Октяя Тирьякиоглу, «Последний всадник степного Тимура» Ибрагима Хаккы Гюндоду, «Великий хан Востока Тимурленк» Дюндара Алпа, Эрол Той «Соучастники наказания 1, 2», «Амир Темур О»глининг О»лими» Хуршида Даврона с «СохибкIRON Набираси йоки Митти Юлдуз Киссаси», «Великий Темур 1» Евгения Березикова, «Улуг Салтанат» в 4-х книгах Мухаммеда Али, «Амир Темур» Бурибоя Ахмедова рассмотрены с точки зрения истории Битвы при Анкаре. Хотя авторы из Узбекистана и Турции по-разному интерпретируют причины и последствия этой битвы, установлено, что у них сложилось единое мнение относительно места, формы и исхода войны.

Ключевые слова

Современный узбекский роман, турецкий роман республиканской эпохи, Эмир Тимур, Ёылдырым Баязид, битва при Анкаре.

* Поступило в редакцию: 16 ноября 2021 г. – Принято в номер: 04 марта 2022 г.

Ссылка на статью:

Açık, Fatma. "Türkiye ve Özbekistan'da Yazılan Romanlarda 'Ankara Savaşı'." *bilig*, no. 104, 2023, ss. 1-26.

** Проф., д-р, Университет Гази, факультет педагогики, отделение образования и общественных наук на турецком языке – Анкара / Турция

ORCID: 0000-0002-3972-0799

fatmaacik1@gazi.edu.tr